

Србија је забележила највећи пад резултата у извештају Фридом хауса "Нације у транзицији 2023" који покрива 29 европских и азијских држава. Фридом хаус наводи да је Србија доживела историјски пад због настојања председника Александра Вучића да консолидује власт у 2023. години.

„Два узастопна масовна убиства у мају су изазвала протесте који су трајали током лета, на шта је српска влада одговорила намештеним ванредним изборима у децембру“, пише у извештају „Нације у транзицији 2023“ Фридом хауса, преноси Глас Америке.

„То је највећ пад ове године у целом региону који покривамо, који обухвата 29 земаља, од централне Европе па све до централне Азије. С обзиром на то колико је ова година била историјски важна у нашем извештају, веома је приметно да је Србија и даље имала овај стрмоглави пад“, навела је за Глас Америке Александра Карпи, експерткиња Фридом хауса за Балкан. Она додаје да има много разлога који стоје иза овакве оцене.

„Још имамо замрзнуту реформу правосуђа у последњих неколико година. То значи да судске одлуке остају углавном политизоване и више су ствар јавне расправе него правог судског процеса. То је вишегодишњи тренд који је допринео овом историјском паду. Али

такође смо видели да су многи фактори кулминирали на ванредним изборима у децембру. Дакле, не само да је интегритет избора погођен оптужбама за превару које су сматране веродостојним, миграцијом бирача итд, и другим неправилностима. Имали смо, наравно, и погоршање медијског амбијента ове године. Сада видимо медијски систем којим скоро у потпуности доминира владајућа странка, а посебно председник Србије Александар Вучић. Када то спојите са локалним властима које масовно поднесу оставке, да би се отворио пут до тих избора, била је то веома тешка година за српску демократију. И као што сам рекла, избори у децембру су заиста били кулминација или заиста савршена ознака за оно што је тамо била тешка година за демократију“, каже Карпи.

Како се наводи у извештају, функционисање демократских институција у Србији и даље је оспоравано. Рад Народне скупштине био је нарушен сличним проблемима који су довели до парламентарног и изборног бојкота опозиције од 2019. до 2022. године, додаје се у извештају. Већина је угушила скупштинску дебату заказивањем седница само 24 сата унапред, председник парламента, посланик СНС, злоупотребио је положај и није деловао као неутрални арбитар, наводи Фридом хаус.

Глас Америке: У једном делу извештаја кажете да је за историјски пад заслужан председник Александар Вучић, и његови напори да консолидује власт у 2023. Шта би заправо председник Србије или српски народ могао да уради да промени ово?

Карпи: Мислим да је ово важно да се направи разлика између акција власти које су довеле до овог пада и локалног захтева за демократијом који још увек видимо у Србији. Имајте на уму да још постоји живо грађанско друштво. И даље имамо опозицију која више учествује у политици и која је имала прилично импресиван наступ на београдским изборима, упркос значајним напорима да их држе ван трке. Дакле, ово су неке добре вести, да кажемо, ноте оптимизма у иначе тешкој години. Имајући то у виду, мислим да има простора да Влада Србије, ако жели, побољша ситуацију. Има актера у цивилном друштву и у јавности који су више него вољни да подрже реформске напоре и обнову демократских институција. Наравно, за то је потребна политичка воља. А то тек треба да видимо последњих година од ове садашње владе Али на крају, мислим да је то нека врста пута напред и Биће са оним локалним актерима који заиста раде тежак посао на подстицању реформских процеса.

Глас Америке: Шта закључци из овог извештаја сигнализирају Србији, а потом и међународној заједници? Под тиме мислим на Европску унију којој Србија и даље жели да се прикључи, и САД?

Карпи: У случају Србије, ако се креће ка аутократији и све више пада на нашој лествици, мислим да је потребан строжи приступ – макар у комуницирању, можда и средства која се користе код земаља које су више аутократске, као што су санкције или казнене мере – треба да буду размотрене у овим случајевима, барем их треба размотрити ако видимо да је то пут који влада бира. Када је реч о овом региону, поготово Србији, мислим да постоји потреба да се поново размотри политика према региону, на начин који је реалистичан и који уважава правце којим се земље крећу – а што наш извештај прилично добро документује.

Изборе су обележиле огромне нерегуларности, посебно у Београду, према домаћим и међународним посматрачима, пише у извештају за 2023. Међу најзначајнијим проблемима наводе се случајеви куповине гласова, коришћење паралелних бирачких спискова за праћење бирача, застрашивање бирача и посматрача, злоупотреба јавних ресурса, као и услови који фаворизују владу коју предводи СНС. Фридом хаус истиче да је на дан избора откривено да су бирачи из Републике Српске довозени и провозани градом да гласају на београдским локалним изборима и да су чак и јавни функционери и политичке личности из БиХ гласале на локалним и покрајинским изборима у Србији. Центар за истраживање, транспарентност и одговорност (ЦРТА), објавила је анализу миграције бирача, наводећи да су се оне заиста догодиле и да су директно утицале на београдске изборе.

Фридом хаус закључује да није било значајног напретка у одговору на препоруке које су дали ОДИХР и ОЕБС о изборним условима од последњих избора 2022. Према ЦРТА, ниједна од 15 опшних препорука није у потпуности спроведена, док само једна од девет приоритетних препорука – која обухвата стандардизовану обуку за чланове бирачких одбора – делимично је реализован. Препоруке у вези са притиском на бираче, медијским дисбалансом и злоупотребом положаја и јавних ресурса су и даље су остале нерешене пред ванредне изборе 2023, истиче се у извештају „Нације у транзицији 2023“ Фридом хауса.

Глас Америке: Нови избори за београдску скупштину заказани су за 2. јун. У вашем извештају, рекли сте да је најконтроверзнији аспект избора било пребацивање бирача из Републике Српске у Београд како би тамо могли да гласају. Репортери Н1 су разговарали са људима који су из села код Смедерева доведени да се региструју да гласају у Београду, а иста станица је објавила и да је скоро 100 људи пријављено на адреси у Свратишта за децу. Ана Брнабић демантовала је да нелегално расте број гласача. Имајући све то на уму, како видите предстојеће локалне изборе и неправилности које су већ пријављене?

Карпи: Ови локални избори расписани су у отприлике половини општина. Још имамо гласање у 100 општина или градова који ове године морају да изађу на изборе у редовном року. Тако да бих била веома опрезна са предвиђањима, али мислим да морамо заиста да верујемо посматрачима за које се надамо да ће наставити да раде добар посао, као онај који су урадили на ванредним изборима, да документују ове врсте неправилности. Чини се да је напор био концентрисан у Београду када се погледају подаци које су они дали. Дакле, ако буде новог гласања у Београду, знате, то су ствари на које би требало да се обрати пажња и надамо се да нећемо видети ове врсте неправилности у другим општинама касније ове године.

Глас Америке: Када су у питању предстојећи и избори у Београду, неке опозиционе странке, које нису задовољне свиме што се дешава сада и онога што се дешавало раније, можда су спремне да бојкотују ове изборе. Можете ли то да коментаришете?

Карпи: С једне стране, разумем забринутост, у смислу да није било кредибилног или истинског напора владе да одговори не само на непосредну забринутост са последњих избора, већ на неколико циклуса гласања. Сада смо видели одбијање да се баве препорукама ОЕБС-а, Венецијанске комисије, итд. Могу да разумем да се, из угла опозиције, нису стекли адекватни услови. Али, знате, на крају крајева, у прошлости смо видели да ове врсте бојкота на крају само угрожавају грађане Србије који хоће да гласају за ту опцију, да покаже своје незадовољство владајућом странком. Нећемо имати осећај колико је то грађана или ко заиста излази на гласање ако се цела политичка опција склони из понуде. Не желим превише да спекулишем о томе какву ће одлуку донети. Али у прошлости, када је било бојкота опозиције, то није помогло српској демократији. Ако ништа друго, то је довело до тога да недостаје критички глас у демократском процесу.

У извештају се констатује да су аутократизујући хибридни системи попут Мађарске, Србије и у мањој мери Грузије на путу да постају полуконсолидовани ауторитарни режими на основу методологије извештаја. Кључне институције, од медија до судова, прешле су ниво политизације који се очекивао под класичним дефиницијама хибридних режима и сада су их ефективно заробиле владајуће партије и злоупотребљене за партијску или личну корист.

Према извештају, гоњење корупције на високом нивоу и даље је проблематично у Србији. Ефикасност правосуђа била је на тесту након бројних одлагања и изузимања доказа у

предмету „Јовањица” у вези са њим „Јовањица 2”, констатује се у извештају и наводи да су унспектори који су открили плантажу марихуане смењени.

Слобода медија у Србији и даље је под притиском, напади на новинаре су у порасту, кампање клеветања су остале уобичајене, а регулаторно тело РЕМ се јасно ставило у службу владе пошто је додељивало националне дозволе за емитовање, наводи Фридом хаус. Извешај нотира да је у фебруару 2024, Апелациони суд открио да је претходног априла одлучио да укине осуђујуће пресуде припадницима служби безбедности првостепено осуђеним на 100 година затвора за убиство новинара Славка Цурувије у 1999. за време владавине Слободана Милошевића. ПЕН Интернационал, невладина организација за слободно изражавање, морала је да пресели српског писца и ТВ водитеља Марка Видојковића у иностранство због поновљених озбиљних претњи смрћу.

„Ситуација је иста, ако не и гора. Пресуда у случају Славка Ћурувије почетком године је била прави преломни тренутак за безбедност новинара, тај осећај да после свих ових година постоји некажњивост за насиље и убиство новинара. И зато бих истакла осећај да се ситуација погоршала у 2024, ефекат се “прелио” и на остатак региона где се независни медији већ боре и где су медијске слободе већ угрожене. Опет, мало је прерано рећи, јер смо тек у првих неколико месеци 2024. Али могу са сигурношћу да кажем да се ситуација за независне медије у Србији није побољшала у односу на оно што је забележено 2023“, наводи Александра Карпи за Глас Америке.

Било је номиналних побољшања када је у питању борба против корупције, али усвајање посебног закон о ЕКСПО 2027 и владин третман случајева корупције на високом нивоу демонстрирају недостатак истинског напретка у овом погледу, наводи се у извештају.

Србија је направила одређени напредак на папиру када је у питању борба против корупције. Стратегија за борбу против корупције и њен пратећи акциони план још увек нису усвојени скоро пет година пошто је претходни истекао, али је у том погледу коначно направљен одређени напредак, јер је Влада формирала радну групу за њену изразу и организовала јавну расправу, пише у извештају Фридом хауса. Закон о јавним набавкама је измењен у октобру како би испуниле обавезе Србије у вези са приступањем ЕУ, а влада је предузела кораке да одговори на препоруке из Група држава Савета Европе за борбу против корупције (ГРЕЦО), наводи се у извештају.

Косово са непромењеном оценом

Према извештају Фридом хауса, за Косово се није променила оцена. Како се наводи, Влада која је преузела дужност 2021, покушала је да одврати земљу од наслеђа сукоба у парламенту, промовишући реформску агенду засновану на владавини права. Упркос споразумима са Владом Србије почетком 2023, дошло је до нестабилности и ескалације насиља делимично подстакнутом неформалним везама Београда са организованим криминалним групама, наводи Фридом хаус.

„Када размислите о врсти егзистенцијалне претње, а такође и о безбедносним изазовима са којима се Косово суочава, у актуелној влади од преузимања власти, они су сигурно имали грешке као владајућа странка. Премијер није увек приступао преговорима са Србијом на начин који је био приступачан међународним партнерима. Имајћи све то на уму, чињеница да нисмо видели пад у оцени демократских институција је добар знак. Ова влада је барем у стању да држи ствари стабилним и да се бори. Упркос обећањима о учинку, било је значајних препрека на његовом путу. Дакле, можда ово не бисмо требали читати као лошу вест, већ само ову стагнацију“, изјавила је Александра Карпи.

Глас Америке: Као једна од препрека за демократизацију у извештају се наводи одбијање Србије да призна независност Косова. Да ли то значи да Србија још има у својим рукама будућност Косова и у ком делу је демократизација на Косову погођена тиме?

Карпи: Да, дефинитивно има утицаја. Мислим, са веома основног нивоа, ова влада на Косову мора да уложи много времена и ресурса у преговарачки процес, као што и треба, али то значи да је у суштини одвучена од другог креирања политике или мора да даје приоритет другим питања ако настави са овим питањима са Србијом, барем на политичком нивоу. Али даћу вам врло практичан пример. Са друге стране, знате, ова влада је критикована што се није консултовала са заједницом косовских Срба у мери у којој је обећавала током своје кампање. Као резултат, а делом и због утицаја из Београда, поново смо видели масовне оставке српских званичника последњих година. А то значи да често нема кворума у парламенту за доношење основних политичких одлука. Тако да већ неко време нисмо имали потпуни кворум и функционални парламент.

Глас Америке: Међународни партнери Косова су заправо оштро реаговали на тврди приступ Куртија у преговорима са Београдом и на недостатак консултација са заједницом косовских Срба, наводи се у извештају. Да ли мислите да би се нешто од тога могло променити у блиској будућности, и како би влада на Косову

прихватила ове међународне сигнале?

Карпи: Мислим да смо 2023. заиста видели како је политика Запада према овом региону била жестоко критикована и заиста огољена због свих његових мана. И само бих поновила да постоји потреба да се преиспита приступ земљама у овом региону. Више не постоји разлог зашто би требало да постоји један приступ који одговара свима. Дефинитивно бисмо позвали власти САД да пажљиво погледају путање ових земаља и да усаврше своје поруке на основу тога. И мислим да наши налази на неки начин говоре сами за себе.

У извештају се додаје да је међународна заједница извршила притисак на српску владу да објасни своју улогу у инциденту у Бањској, уз потенцијалне санкције о којима је расправљала ЕУ. Међутим, додаје се у извештају, инцидент у Бањској у великој мери остао у сенци кампање за предстојеће изборе.

Црна Гора између демократије и аутократије

Црна Гора свртала се у хибридне режиме, или како Фридом хаус, описује земље у којима редовне промене у владајућој елити нарушавају недостатак смисла структурне промене током времена. Сходно томе, ови режими могу да буду између демократског и аутократског без изгледа да ће постићи пуну консолидацију у било ком правцу, појашњава се у извештају ове организације.

„Категорија циклични режим се користи да се опишу земље у којима постоје плитке политичке промене. Можда постоје ти револуционарни тренуци, рецимо пад Груевског у Сјеверној Македонији, пад ДПС-а или Ђукановића у Црној Гори, што је био огроман догађај 2023. године када је коначно изгубио на председничким изборима. Значи ти неки, наизглед, револуционарни тренуци који на крају нису довели до суштинских институционалних промена за демократију. У тим земљама често видимо да постоји приличан политички плуларизам, али некада превелики у смислу да су странке веома подијељене међусобно а подјеле такође постоје у самим партијама. Недавно смо видели оставку Јакова Милатовића из Европе сад, која је владајућа странка у Црној Гори. Значи, има мало хаоса у многим цикличним хибридима. Црна Гора је одличан пример за то зато што земља и даље излази из уставне кризе од 2020. до 2023. године. Иако је непосредна претња у Уставном суду решена, стварност је да сада видимо последице националне нестабилности на локалном нивоу и то ће се видети у извештају за Црну

Гору за 2023. годину, а то је да се многе општине суочавале са потешкоћама у одржавању избора или мирној транзицији власти, великим делом зато што није било националних власти да то контролишу после свега. То је значење цикличног хибрида. И последица је да институције пропадају током времена и не функционишу како би требало за грађане, или су све више подложне да их заробе одређени политичари“, појашњава експерткиња Фридом хауса.

Глас Америке: У суштини, ви такође описујете опасности од генерацијске промене, која је била добродошла у то време?

Карпи: Наде проистекле из неких револуционарних тренутака можда још нису у потпуности угашене, то не би било фер рећи зато што и даље постоји велика тежња за демократијом у Црној Гори, али почињемо да увиђамо да то није лако чак и кад имате те револуције или изборе који су прекретница. Није лако одмах санирати вишегодишњу институционалну штету.

Глас Америке: У извештају о слободама у свету у Црној Гори је забележен један од највећих напредака у Европској унији. Како се то уклапа са овим извештајем?

Карпи: Говоримо о веома различитим методологијама. Извештај о слободи у свету је о томе какво је искуство грађана са демократијом. И ја мислим да је у Црној Гори било сеизмичких промена, са пуном сменом ДПС-а. То су грађани осетили и то је имало позитиван утицај на њихова права и слободе. На другој страни, наш извештај о транзицији је можда конзервативнији у погледу тих промена у смислу да је некада потребно дуже времена да се институције промене, у односу на реалност на терену. И многе институције у Црној Гори се веома полако поправљају. Међутим, то је дуг процес, веома техничке природе. Имате нову владу која нема много политичког искуства и наравно компликовану коалицију са неколико странака које су историјски супростављене. Због тога неће бити тешко поправити 30 година или пропадања институција или заробљавања, у зависности о којој институцији је реч. То је спор процес.

Будућност европске демократије

Будућност европске демократије и безбедности је сада нераскидиво повезана са

судбином Украјине, наводи извештај Фридом хауса, као препоруку за будућност. Најважнији политички императив ове године, као и прошле, јесте да се обезбеди да Москва буде поражена, истиче се у извештају. Државе чланице Европске уније и НАТО морају не само да улажу много више и ефикасније у своју колективну одбрану, већ и дају Украјина уз помоћ која јој је потребна да поништи напредовање Русије и изгради трајну сопствену демократију, препоручује Фридом хаус. Да би то постигле, демократске владе, посебно у Сједињеним Државама и Европи треба да одрже и повећају војну, хуманитарну и финансијску помоћ Украјини, заплене и пренамене замрзнуту руску имовину за подршку обнови Украјине, потпуно спроведу санкције против руских правних лица и појединаца, осигурају пуну одговорност за злочине почињене током руског рата против Украјине (стварањем специјалног трибунала за злочин агресије), проширити понуду за чланство Украјине у НАТО-у и подржати текуће демократске реформе Украјине док земља тежи приступању ЕУ.

(Глас Америке-Н1)